

допомога продуктами, дровами для опалення магістратом, діяльність якого, зважаючи на обставини, була задовільною [1, арк. 12 зв., 13].

Населення повіту в основному «мазепинське», тим не менше ставлення до росіян, за незначними винятками, доброзичливе. У «мазепинських» селах становище вичікувальне, була впевненість у поверненні до Галичини австрійців. Польське населення також займало вичікувальну позицію, хоча більшість змиралася із ситуацією, за винятком чиновників, що можна пояснити це безпосереднім зв'язком з питанням їх подальшої служби і пенсіями за колишню працю в австрійських структурах. Євреї, які жодним чином, не виявляли своєї позиції, тим не менше, «жодної довіри не заслуговували» [1, арк. 13].

25 лютого 1915 р. начальник Бережанського повіту повідомляв губернатора Тернопільської губернії про те, що у повіті 111346 осіб обох статей, його площа складає 1021 квадратних верств. Було міст – 1, містечок – 4, сіл – 70, дворів – 17101. В основному проживали українці, поляки, євреї. У релігійному плані відсоток населення був таким: греко-католики – 61,2 %, римо-католики – 27 %, євреї – 11,5 %, інші віросповідання – 0,3 % [1, арк. 16–16 зв.].

Таким чином, аналіз статистичних даних в Тернопільському і Бережанському повітах Тернопільської губернії за 1914–1915 рр. дозволяє не лише скласти повну картину економічного та демографічного розвитку регіону, а й краще зрозуміти загальні тенденції, що впливали на життя населення в умовах Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Дані начальників повітів про населені пункти і території повітів, розподіл землеволодіння, кількість фабрик і шляхів сполучення, урядових і громадських закладів // Державний архів Тернопільської обл. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 2. 156 арк.

Богдан БАРАН

*викладач кафедри історії України, археології та спеціальних галузей і
сторичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ВІДОБРАЖЕННЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ.

Перша світова війна стала явищем, котре довело до кризи територію багатьох регіонів Європи. Не винятком стало стала і Східна Галичина. Війна принесла на ці терени руйнування, розруху, голод, занепад у соціальної, економічній, політичній і культурній сферах. Не вщухала криза на території Східної Галичини і в перші післявоєнні роки. Найбільш чутливими до таких буремних подій стали відповідно найбільш незахищені групи населення: жінки, люди похилого віку, інваліди та діти. Упродовж цього часу особливо загострилася проблема дітей-сиріт, котрі під час воєнних дій втратили своїх батьків як на фронтах війни, так і внаслідок пов'язаних із війною причин. Особливо важким було їхнє становище у 1918–1919 рр., коли спостерігався вкрай високий рівень смертності серед сиріт [1, арк. 1–2]. Зазначимо, що бойові дії не полишили Східну Галичину і після завершення Першої світової та тривали тут аж до 1920 р.

Державні утворення, у складі котрих знаходилися ці землі в окреслений період (Австро-Угорська імперія, Західноукраїнська Народна Республіка, Друга Річ Посполита), як правило, не мали достатньої змоги, щоб допомогти сиротам. Саме тому зросла роль благодійництва, до якого долучилися небайдужі особи із числа інтелігенції. Не винятком стала і Українська греко-католицька церква, яка в черговий раз продемонструвала свою єдність із галицьким населенням.

У січні 1916 р. під егідою її Львівської єпархії виникає товариство під назвою Український Єпархіальний комітет опіки над військовими сиротами. Його ціллю була допомога не лише сиротам, а й дітям із убогих і морально занедбаних сімей греко-католицького віросповідання віком від 2 – до 14 років. Додатково комітет

ставив собі за мету підтримку іншим благодійним організаціям. Серед таких були засновані дещо згодом Українське крайове товариство охорони дітей та опіки над молоддю, «Товариство охорони дітей і молоді», «Український фонд воєнних вдов і сиріт», «Український Горожанський Комітет». Спільно із єпархіальним комітетом вони намагалися зменшити смертність серед українських дітей, займалися культурно-національним відродженням молоді, поширювали власні ідеї щодо допомоги молоді та опіки над дітьми, відкривали сирітські будинки, навчальні заклади, збирали кошти та статистичні дані щодо становища сиріт, допомагали інтернованим і полоненим особам [1, арк. 1–2]. На нашу думку, такі дії, хоч і опосередковано, але, без сумніву, сприяли розвитку ідеї щодо української державності на землях Східної Галичини, створюючи для цього певне підґрунтя.

Одним із найважливіших аспектів у діяльності єпархіального комітету було відкриття сирітських захистів або притулків. Саме притулки були тими закладами, котрі ставали прихистком для воєнних сиріт, там останні могли отримати необхідні житло, їжу, одяг, опіку та певну освіту. Уже на час заснування комітету існувало 18 таких закладів на території Львівської єпархії (в тому числі Український сирітський захист імені Андрея Шептицького) та по 6 на теренах Перемишльської та Станіславівської єпархій. Усі вони існували за сприяння Греко-Католицької Церкви, а після виникнення єпархіального комітету підпали у його підпорядкування [10, арк. 1–2]. Кількість закладів коливалася, станом на 1922 р. їх було 22 [17, арк. 3]. З них 3 містилися у Львові, по одному в таких населених пунктах, як Товсте, Жовква, Кам'янка, Словіта, Золочів, Терєбовля, Тарнополь, Унів, Болехів, Бучач, Долина, Журавно, Калуш, Залуква, Сколе, Стрий, Станіславів, Ясень [2, арк. 5].

Різною була кількість підопічних у закладах. У 1919 р. там проживало близько 660 дітей, з яких близько 200 у львівських притулках [2, арк. 10]. Відомо, що в червні 1918 р. в захисті у Бережанах проживало 20 дітей [2, арк. 14], в листопаді того ж року у Львівському сиротинці на вул. Потоцького – 200 [2, арк. 14], а на початку 1920-х у ньому ж містилося 170 дітей, 25 у Львові на вул. Коперника та 7 на вул. Скарги [3, арк. 1, 99]. У 1924 р. 14 вихованців розміщувалося у Журавно [4, арк. 6], 16 у Львові на вул. Коперника [4, арк. 4], 10 у Вишнівчику [4, арк. 7], 35 у Словіті [4, арк. 8–9], 7 у Золочеві [4, арк. 10], 28 у Городку Ягеллонському [4, арк. 11–12], 110 у Львові на вулиці Потоцького [4, арк. 13–14], 37 у Стрию [4, арк. 16–18], 24 у Львові на вулиці Сикстутській [4, арк. 15], 60 у «Сирітському захисті» в Тарнополі [4, арк. 19], 13 у місті Кам'янка [18, арк. 20], 25 на вулиці Коперника у Львові [4, арк. 21], 35 в Уневі [4, арк. 22–23], 20 у Сколе [4, арк. 24], 70 в «Українській захоронці» у Тарнополі [4, арк. 25].

При нагоді комітет відправляв частину дітей на виховання у приватні будинки (станом на 1919 р. таких було приблизно 2560) [2, арк. 10]. Інколи звичайні обивателі зверталися до комітету щодо прийому до її закладів опіки тих чи інших дітей, які потребували допомоги [3, арк. 29]. Будівництво будівель під сиротинці часто відбувалося на землях, що перебували у церковній власності, та проводилося під керівництвом комітету: організація домовлялася із відповідними особами, органами влади чи установами про будматеріали, проектування, оснащення будівлі, термін роботи тощо [5, арк. 6–9].

Захисти, на жаль, не могли похизуватися наявністю значної кількості будинків із відповідними умовами, не говорячи вже про те, що не було можливості дістати одяг (як буденний, так і зимовий), білизну чи взуття. Проблеми виникали навіть із їжею [2, арк. 3–4; 3, арк. 1, 99]. Як заснування нових, так і утримування вже існуючих притулків вимагало допомоги зі сторони всіх небайдужих. Зважаючи на ці обставини, комітет звертався як до різноманітних організацій, так і до пересічних громадян з проханням про пожертвування [2].

Упродовж 1916–1918 рр. організація неодноразово отримувала допомогу від Бюро військової допомоги при Галицькому намісництві, яке надавало асигнування на користь сиротинців [2, арк. 2–14]. Щоправда, цей орган надсилав кошти лише на «круглих» сиріт і на тих, хто залишився сиротою по одній зі сторін (по матері чи по батьку) за умови, якщо та сторона, що залишилася в живих, не мала жодної змоги допомогти дитині [2, арк. 1]. Постійним партнером та жертводавцем комітету був Червоний Хрест [6]. Наприклад, проводилися переговори із його американською філією щодо надання полотна, сукна та шкіри для пошиття одягу та взуття на користь притулків [2, арк. 4; 3, арк. 106]. Існували певні стосунки із такими організаціями, як «Український Жіночий Союз», «Союз скандинавських жінок» [7], «Український Фонд вдів і сиріт», «Народна торгівля», «Дністер», «Достава», «Земельний Іпотечний банк» [7].

Допомога для закладів під приватних осіб надходила із різних міст та сіл не лише з українських теренів, а й зі всього світу: Львів, Одеса, Вінніпег, Відень, Монте Карло, Прага. Збір на притулки приходив від пожертв, зібраних під час богослужінь у церквах [3, арк. 8–14]. Частина людей хотіла допомогти комітету у зборі коштів, тож просили надати їм право збирати допомогу від імені організації [3, арк. 24–25, 34].

Населення, зазвичай, приносило до захистів картоплю, інколи – зерно, крупи, муку, хліб, яйця, квасолу, буряк, при нагоді – гроші. Потім результати зборів записували на спеціальних листах та відправляли їх із зібраними продуктами [3, арк. 1, 40, 50–54, 62–68, 78–81, 87, 95–96, 107]. Деякі особи навіть пропонували передати комітету худобу. Наприклад, Володимир Старосольський хотів передати на цілі захистів корову, якщо би в них було необхідне приміщення для її утримання [3, арк. 56]. Із подібною пропозицією до комітету від імені Українських Січових Стрільців звертався Ілько Цьок [3, арк. 61].

Активну роль у допомозі сиротинцям відігравали парафії, котрі займалися збором коштів та продуктів [3, арк. 50–52, 57, 98]. По-перше, священники користалися довірою серед населення, по-друге, у них були хороші стосунки із представниками комітету, що забезпечувало контакт між організацією та особами, що хотіли скласти пожертвування. Відомо, що інколи приходили листи на адресу представників комітету від осіб, які знали про діяльність притулків, тож запитували, чи можна передати пожертву через місцевих священнослужителів [3, арк. 55]. Час від часу був брак комунікації між окремими населеними пунктами та комітетом, коли жителі збирали пожертву, проте надіслати її можливості не було. Зокрема, подібна ситуація склалася у селі Пуків на Станіславщині. Проте такі випадки траплялися нечасто [3, арк. 99].

Додатковий грошовий прибуток комітет отримував від безпосередніх прибутків Греко-Католицької Церкви. Зокрема, це кошти від її господарської діяльності (нерухомість, торгівля, боржники, ощадна каса, резерви, кредити). Основними видатками комітету були купівля усього необхідного для захистів, виплата зарплат працівникам захистів, відсотки, виплачувані кредиторам. Після прибуття у заклад сиріт записували у спеціальні журнали, де вказували їх ім'я, прізвище, дату і місце народження, інформацію про батьків, дати їх прийняття у заклад і вибуття звідти, кількість днів утримування, при нагоді вказували особливі примітки (наприклад, місця захоронення їхніх родичів) [3, арк. 52; 4, арк. 6]. Додатково дітей вписували у так звані протоколи «зголошення дітей» до сиротинців. Там містилися наступні дані: теж ініціали дитини та дата її народження; імена та прізвища батьків, їх віросповідання, інформація, чи вони ще живуть, а якщо ні, то яка причина смерті; мастковий стан родичів; якомога повніша інформація про рідню дитини, що залишилася в живих (імена, вік, професія, місце проживання); стан освіти дитини (чи ходила до сих пір до школи та до якої, якщо так); чи одержувала дитина якусь допомогу; чи щеплена від віспи; на які недуги перехворіла; які речі та документи має при собі; дані про

опікуна (якщо такий є); рішення представників комітету щодо прийняття дитини в заклад; дата її вибуття з прибутку із зазначенням причини та особи, що забирала дитину [1, арк. 2].

Дітям шкільного віку надавали середню освіту, частина з них навчалася при нагоді певним ремеслам [3, арк. 3]. Вихованці вивчали такі навчальні предмети: релігія, спів, руська (українська) мова, ручна робота (трудове навчання), рахунки та геометрія (математика), гімнастика, малювання. Успіхи у навчанні оцінювалися. Паралельно ставилися оцінки за старанність, поведінку та зовнішній вигляд. При закладах працював ряд працівників: вчителі, служниці, кухарки, прачки та економки. Закладом управлявся настоятелькою або настоятелем [2, арк. 6]. Важливу роль відігравали монахині (зокрема, сестри-василіянки), які часто працювали на благо захистів лише за їжу [2, арк. 18]. Як вказували члени комітету, головною метою діяльності цих закладів, як і всієї організації, було виховання у національному та релігійному дусі свідомої гідної молоді для українського народу [3, арк. 5].

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, (далі – ЦДАЛ України). Ф. 572. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк.
2. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 9. 44 арк.
3. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 2. 108 арк.
4. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 11. 69 арк.
5. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 8. 14 арк.
6. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 4. 54 арк.
7. ЦДАЛ України. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 6. 47 арк.

Соломія КУЛИК

*здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ МИТНИХ СТРУКТУР ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Перша світова війна мала величезний вплив на політичну, економічну та соціальну ситуацію в Європі, включаючи землі, що увійшли до складу Другої Речі Посполитої. Війна призвела до розпаду декількох імперій, що створило можливості для відродження польської державності. Однак процес державотворення був складним і включав не лише встановлення політичних інститутів, але й формування нових економічних і адміністративних структур. Одним із ключових аспектів цього процесу стало створення митних структур, які б забезпечували економічну стабільність та суверенітет молодій польській державі. Досвід управління на західних і східних кордонах, вплив міжнародних договорів та військово-політичні умови часу війни суттєво вплинули на те, як була організована митна служба Другої Речі Посполитої в міжвоєнний період.

Після завершення Першої світової війни Польща зіткнулася з численними викликами у сфері державного будівництва, зокрема, необхідністю створення ефективної митної системи, що відповідала би новим політичним реаліям. Території, які увійшли до складу Другої Речі Посполитої, раніше належали різним імперіям. Це означало, що на цих землях діяли різні правові системи, економічні політики та адміністративні практики. Створення єдиної митної структури вимагало адаптації цих відмінних систем і впровадження нових підходів для управління кордонами та зовнішньою торгівлею.

Польський уряд зіткнувся з необхідністю організації ефективного контролю за ввезенням та вивезенням товарів, а також запровадження митних тарифів, які відповідали би як внутрішнім економічним потребам, так і вимогам міжнародної